

## მოწამეთას მონასტრის წინამძღვრები ეგზარქოსობის დროს

მოწამეთას წმ. დავით და კონსტანტინეს მონასტერი საქართველოს, მონასტრებს შორის ერთ-ერთი უძველესია. იგი ქუთაისიდან 5კმ-ის დაშორებით მდ. წყალწითელას ხეობაში მდებარეობს. ადრე შუა საუკუნეებში აქ არსებული ციხე-ქალაქ წყალწითელას ხარების ეკლესია, შემდეგში მურვან ერუსაგან დანგრეული, XI საუკუნეში მონასტრად დაფუძნდა. საუკუნეებგამოვლილი მოწამეთას მონასტრისათვის, ისე როგორც მთლიანად საქართველოს ეკლესიისათვის, მძიმე აღმოჩნდა ეგზარქოსობის ხანა (1811-1917წწ).

XIX საუკუნის დასაწყისში საქართველოს ეკლესიაში დაწვეულმა გარდაქმნებმა მოწამეთას მონასტერი კიდევ უფრო დაასუსტა. XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ის გელათის მონასტერზე მიწერილი უდაბნოს სტატუსით ჩანს, თუმცა მას საკუთარი წინამძღვარი ჰყავდა. ეგზარქოსობის დროინდელი მოწამეთას პირველი წინამძღვარი იყო არქიმანდრიტი გერასიმე (ლორთქიფანიძე), რომელიც 1785 წლიდან 1825 წლის თებერვლამდე (გარდაცვალებამდე) მართავდა მონასტერს. მისი მოღვაწეობის ბოლოხანებში მონასტერი, როგორც ცნობილი მოგზაური გიორგი ავალიშვილი წერდა, “შესანიშნველსა ნაკლულევეანებასა შინა მყოფია”. ჩანს იმ დროისათვის (1819წ) მოწამეთას ნაწილობრივ მოშლილი პქონდა იმერეთის მეფე სოლომონ II-ის მიერ 1795 წელს (არქიმანდრიტ გერასიმეს წინამძღვრობისას) ბოძებული “დიდი დავთარი ემისა და მამულის შეწირულობაზე”.

1825 წლის ოქტომბერში მოწამეთას მონასტრის წინამძღვრად გადმოყვანილი იქნა კაცხის მონასტრის წინამძღვარი ილუმენი პორფილი (წერეთელი), 1781 წელს დაბადებული. ქუთაისის საკათედრო ტაძარში სასულიერო განათლების მიღების შემდეგ იგი ჯრუჭის მონასტერში იქნა გამწესებული, სადაც 1800 წელს ბერად აღიკვეცა. 1806 წლიდან ის ბერ-დიაკონია, 1811 წლიდან—მღვდელ-მონაზონი, 1814 წლიდან—ილუმენი, 1823-1825 წლებში კი კაცხის მონასტრის წინამძღვარი. გამორჩეულად ნაყოფიერი იყო მისი მოღვაწეობა მოწამეთას მონასტერში. მისი ხელმძღვანელობით 1844-1847 წლებში აქ ჩატარდა დიდი აღმშენებლობითი სამუშაოები: აიგო სამრეკლო და საცხოვრებელი სახლები, ფაქტიურად ხელახლა აშენდა ხარების ეკლესიის სამხრეთი, ჩრდილოეთი და დასავლეთი კედლები, დაიგო ქვის იატაკი და სხვა. სამშენებლო სამუშაოები შეასრულეს ცნობილმა ქართველმა ქვითხუროებმა ბერეკაშვილებმა<sup>2</sup>.

ილუმენ პორფილის წინამძღვრობისას 1829 წელს მონასტერს მრავალი ძვირფასი ნივთი და წიგნი შეწირა იმერეთის დედოფალყოფილმა ანამ (იმერეთის მეფის დავით გიორგის ძის მეუღლემ), კერძოდ: მოოქროვილი ვერცხლისყდიანი სახარება, მოოქროვილი ვერცხლის ტრაპეზის ჯვარი, ძვირფასი ღმრთისმსობლის ხატი, წმ. დავით და კონსტანტინეს კუბოზე გადასაფარებელი ძვირფასი ქსოვილი და სხვა<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> მ. კეზევაძე, მოწამეთას მონასტერი, განთიადი, 1991, №8, გვ. 190.

ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (შემდეგში ქ.ც.ს.ა.) ფ.21, ს.252, ფ.2-8; ქ.ც.ს.ა. ფ.21, ს.2109, ფ.61.

<sup>2</sup> იქვე, გვ.190, 191 მ.კეზევაძე, ქვითხურონი ბერეკაშვილები. ძეგლის მეგობარი 1984, №68, გვ. 64. ქ.ც.ს.ა. ფ.21, ს.4821, ფ.15, 16; ქ.ც.ს.ა. ფ.21, ს.4279, ფ.67, 68.

<sup>3</sup> მ.კეზევაძე, მოწამეთას . . . გვ.190.

მოწამეთას მონასტერში წარმატებული მოღვაწეობის შედეგ 1851 წლის 30 მაისის საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორის ბრძანებით იღუმენი პორფილი ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლის ინსპექტორ მღვდელ-მონაზონ ალექსანდრესთან ერთად გამწესებულ იქნა მისიონერად აფხაზეთში, სადაც 1851 წლის სექტემბერში გაემგზავრა<sup>4</sup>. მონასტრის წინამძღვრის მოვალეობის შესრულება დაევალა მღვდელ-მონაზონ იოანეს, რომელიც მოწამეთაში 1813 წლიდან მსახურებდა. მისი დამოკიდებულება მონასტრისადმი კარგად ჩანს 1851 წლის 4 დეკემბერს იმერეთის მიტროპოლიტ დავითისადმი (წერეთელი) მიმართული წერილიდან. ამ წერილს მღვდელ-მონაზონი “ვედრებას” უწოდებს და იქვე აღნიშნავს: “ჩემიგან წლიდგან ვმსახურებ მონასტერსა ამას და მრავალი ღვაწლით მიღწვია ამ მონასტრის მსახურება. აქ დამხვდა მხოლოდ ერთი სენაკი და ახლა გახლავს სამი სენაკი, ერთი დიდი სახლი და ორი ახალი ოთახი და ერთის სამსარეულო და სახაბაზო. ამოდენი შენობას კარგი მოძველები და პატრონი უნდა რომლისათვის ვითხოვ უმორჩილესად წყალობა კყოთ ჩემ ზედა და ჩემ სიცოცხლეში მე მარწმუნოთ ამ მონასტრის მოვლა”<sup>5</sup>. ეპარქიის მმართველობამ გაითვალისწინა ნაღვაწი მოხეცი მღვდელ-მონაზონის თხოვნა და 1853 წელს სექტემბერში იგი მონასტრის წინამძღვრად დაამტკიცა<sup>6</sup>. მღვდელ-მონაზონი იოანე (ფურცხვანიძე) დაბადებული იყო 1769 წელს, სასულიერო განათლება მიიღო და მორჩილება გაატარა გელათის მონასტერში, სადაც 1800 წელს აღიკვეცა მონაზვნად; 1805 წლიდან მღვდელ-მონაზონია<sup>7</sup>. მოწამეთას მონასტრის წინამძღვრად მან გარდაცვალებამდე – 1861 წლამდე იმსახურა. დაკრძალულია მონასტრის ეზოში<sup>8</sup>.

1861 წლის სექტემბრიდან 1865 წლის დეკემბრამდე მოწამეთას მონასტრის წინამძღვარია იღუმენი სერაპიონი (ახვლედიანი). იგი დაიბადა 1819 წელს (ეპიტაფიის თანახმად 1810 წელს, რაც, ჩვენი აზრით, საეჭვოა); სასულიერო განათლება მიიღო ჯრუჭის მონასტერში, სადაც 1846 წელს აღიკვეცა მონაზვნად, 1847 წლიდან ბერდიაკონია, 1849 წლიდან – მღვდელ-მონაზონი, 1864 წლიდან – იღუმენი, 1866 წლიდან – არქიმანდრიტი. 1861-1865 წლებში ის მოწამეთას მონასტრის წინამძღვარია, 1865-1875 წლებში კი – ჯრუჭის, საიდანაც გელათის მონასტრის წინამძღვრად გადაიყვანეს, აქვე გარდაიცვალა 1911 წელს და დაკრძალულია ღმრთისშობლის შობის ტაძრის დასავლეთ მინაშენში<sup>9</sup>.

არქიმანდრიტ სერაპიონის დროს მოწამეთას მონასტერში დასრულდა XIX საუკუნის 40-იან წლებში დაწყებული დიდი სამშენებლო სამუშაოები, რომელთაგან უმთავრესი იყო ბაგრატ მეფის დროინდელი ხარების ეკლესიის გადაკეთება-გაფართოება, რაც ეკლესიაზე გუმბათის დაშენებით და მოხატვით დასრულდა. განახლებული ეკლესია 1865 წლის 2 ოქტომბერს საზეიმოდ აკურთხა იმერეთის ეპისკოპოსმა გაბრიელმა<sup>10</sup>.

1865-1880 წლებში მოწამეთას მონასტრის წინამძღვრად არქიმანდრიტი მიტროფანე (ღორთქიფანიძე) ჩანს. იგი დაიბადა 1811 წელს, სასულიერო განათლება მიიღო ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში, საეკლესიო მსახურება დაიწყო

<sup>4</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ბ.4821, ფ.1,15.

<sup>5</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ბ.4821, ფ.1.

<sup>6</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ბ.4821, ფ.31, ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ბ.678, ფ.8, ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ბ.4821, ფ.24,25.

<sup>7</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ბ.965, ფ.67.

<sup>8</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ბ.24112, ფ.37.

<sup>9</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ბ.9048, ფ.1,2,ბ.9289, ფ.4,ბ.11147, ფ.4,5,ბ.14377, ფ.14,15,ბ.24119, ფ.14-16.

<sup>10</sup> მ.კუხუცაძე, მოწამეთის . . . აგ. 191.

ჯრუჭის მონასტერში, სადაც 1851 წლის 5 დეკემბერს აღიკვეცა ბერად. იმავე წლის 7 დეკემბრიდან ის ბერ-დიაკონია, ხოლო 1852 წლის 14 დეკემბერს მღვდელ-მონაზვნად იქნა ხელდასხმული. 1855-1861 წლებში იგი მოწამეთას მონასტერში მსახურებდა, 1861-1865 წლებში კი – გელათის მონასტერში. 1865 წლის 7 დეკემბერს დაინიშნა მოწამეთას მონასტრის წინამძღვრად და აყვანილი იქნა იღუმენის ხარისხში<sup>11</sup>. 1873 წლიდან მიტროფანე არქიმანდრიტია<sup>12</sup>; 1877 წელს დაჯილდოებულ იქნა წმ. ანას III ხარისხის ორდენით<sup>13</sup>. გარდაიცვალა 1880 წლის ივნისში, დაკრძალულია მონასტრის ეზოში<sup>14</sup>. იღუმენ მიტროფანეს დროს მოხდა მოწამეთის მონასტრის შტატის გაზრდა, უკვე 1872 წელს აქ ხუთი მღვდელ-მონაზონი და ორი იეროდიაკონი მსახურებდა<sup>15</sup>.

მოწამეთას მონასტრის წინამძღვრებს შორის გამორჩეული ადგილი უჭირავს არქიმანდრიტ ბესარიონს (ახვლედიანი). იგი დაიბადა 1824 წელს, დაამთავრა სამეგრელოს სასულიერო სასწავლებელი. სასულიერო განათლება მიიღო მარტვილის საკათედრო ტაძარში. ნამარნევის მონასტერში სამწლიანი მორჩილების შემდეგ ბესარიონი 1853 წელს მონაზვნად აღიკვეცა. იმავე წელს ხელდასხმული იქნა ბერდიაკვნად და დაინიშნა სამეგრელოს ეპარქიის კანცელარიის მწერლად. 1865-1880 წლებში იგი ცაგერის მონასტრის წინამძღვარია, 1880 წლის 8 აგვისტოს გადმოყვანილ იქნა მოწამეთის მონასტრის წინამძღვრად, სადაც დანიშვნისთანავე აქტიურად დაიწყო მოღვაწეობა მონასტრის კეთილდღეობისათვის. 1880-1881 წლებში მან ააგო ხის საწინამძღვრო სახლი და მოასწორა მონასტრის ეზო. 1882-1883 წლებში მანვე გაუკეთა მონასტრის ტაძარს ირგვლივ შემოსავლელი და შესძინა მრავალი ახალი ნივთ-სამკაული; 1887-1890 წლებში ააგო ახალი ორსართულიანი საწინამძღვრო ხის სახლი, ხოლო 1894-1899 წლებში სამ სართულიანი კაპიტალური სასტუმრო სახლი და თავლა. ასევე განაახლა წმ. არაგველ მოწამეთა სასვენებელი ღუსკემა. 1901 წელს მან მოახატვინა მონასტრის ტაძარი და გააკეთებინა ახალი ნიგვზის ხის კანკელი, (რომელშიც ოთხი ვერცხლის ხატი იყო ჩასვენებული), ძველ ციხეში (კოშკში) კი გამართა მეორე სამწირველო; 1902 წელს გააკეთა რკინიგზის ბაქნიდან მონასტერში ჩამავალი საფაეტონე გზა.

ამასთანავე არქიმანდრიტი ბესარიონი 1894-1904 წლებში იყო იმერეთის ეპარქიის მონასტრების ბლადონისი, დაჯილდოებული იყო წმ. ანას III და IV ხარისხის და წმ. ვლადიმირის III ხარისხის ორდენებით<sup>16</sup>. დაკრძალულია მოწამეთას მონასტრის ეზოში. საფლავის ქვაზე წარწერაა: “მომიხსენე მე უფალო სასუფეველსა შენსა ოდეს მოხვიდე სუფევითა შენითა, წინამძღვარი მოწამეთის მონასტრის არქიმანდრიტი ბესარიონი გარდაცვალებული 14 მაისს 1905 წელსა დაბადებიდან მესამოცდათხუთმეტ წელსა”<sup>17</sup>.

1905-1909 წლებში მოწამეთას მონასტრის წინამძღვარი იყო არქიმანდრიტი პიროსი (ოქროპირიძე). იგი დაიბადა 1874 წელს. კიევის სასულიერო აკადემიაში განათლებამიღებული, დვთისმეტყველების კანდიდატის ხარისხით 1900 წლის 13 სექტემბერს შიო-მღვიმის მონასტერში აღიკვეცა ბერად. იმავე წლის 20 სექტემბრიდან

<sup>11</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ს.11447, ფ.7.

<sup>12</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ს.13832/107, ფ.4,5.

<sup>13</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ს.14377, ფ.23,24.

<sup>14</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ს.24112, ფ.37.

<sup>15</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ს.11486, ფ.238.

<sup>16</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ს.21933, ფ.14,15.

<sup>17</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21,ს.24112, ფ.37.

ის იეროდიაკონია, 26 სექტემბრიდან კი – მღვდელ-მონაზონი; 1900 წლის 14-ნოემბერს დაინიშნა კავკასიაში მართმადიდებელი ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოების სასწავლებლების ინსპექტორად; 1902 წლის 29 მაისიდან გორის სასულიერო სასწავლებლის ზედამხედველის თანაშემწეა. 1905 წლის 9 ივნისიდან კი მოწამეთას მონასტრის წინამძღვარი<sup>18</sup>, სადაც 1909 წლის ბოლომდე იმსახურა. ამის შემდეგ, 1909-1911 წლებში ის დავით-გარეჯის მონასტრის წინამძღვარია, 1911-1916 წლებში კი – შიო-მღვიმისა 1907 წლიდან იყო არქიმანდრიტი, 1916-1922 წლებში ალავერდის ეპისკოპოსია. გარდაიცვალა 1922 წლის 23 აპრილს, დაკრძალულია ალავერდის ტაძრის ეზოში<sup>19</sup>.

1910 წლიდან მოწამეთას მონასტრის წინამძღვარია არქიმანდრიტი ნესტორი (<sup>5</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21, ს.4821, ფ.19 ყუბანეიშვილი), რომელსაც ამ თანამდებობის შესრულება სხვადასხვა დროს ორჯერ მოუხდა. იგი დაიბადა 1853 წელს. ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლის დასრულების შემდეგ, 1877 წელს პირველი ხარისხით (სემინარიის სტუდენტის წოდებით) დაამთავრა თბილისის სასულიერო სემინარია და მუშაობა დაიწყო მასწავლებლად სამეგრელოს სასულიერო სასწავლებელში. 1883 წელს იმერეთის ეპისკოპოს გაბრიელის მიერ ის ხელდასხმულ იქნა მღვდლად ბარსაჯაოხოს ეკლესიაში; 1887 წელს გადაყვანილ იქნა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში, იმავე წლის დეკემბერში კი ქუთაისის წმ. გიორგის ეკლესიის წინამძღვრად. სწორედ მისი წინამძღვრობის დროს დასრულდა (1891წ.) ამ ეკლესიის ახალი შენობის აგება. 1906-1910 წლებში იგი ქუთაისის საკათედრო ტაძარში მსახურობდა, სადაც დეკანოზის წოდება მიიღო. 1910 წლის 5 იანვარს გელათის მონასტერში მამა ნესტორი ბერად აღკვეცა და დაინიშნა მოწამეთას მონასტრის წინამძღვრად. იმავე წლის თებერვალში მას არქიმანდრიტის ხარისხი ებოძა. აქ მან განაახლა მონასტრის ხარების ტაძარი, ეზოს გაუკეთა რკინის მოაჯირი, გამოიყვანა წყალი რკინის მილებით, მონასტრის ახლოს გააშენა იაპონური კოპიტის ნერგები და ვენახი.

1912 წლის ნოემბერში არქიმანდრიტი ნესტორი გადაიყვანეს კახეთში შუამთის მონასტრის წინამძღვრად. კახეთში სამწლიანი მოღვაწეობის შემდეგ, 1915 წლის 11 დეკემბერს იგი მისივე თხოვნით, კვლავ მოწამეთას მონასტრის წინამძღვრად იქნა დაბრუნებული, სადაც 1919 წლის აგვისტომდე იმსახურა, აქედან კი გელათის მონასტრის წინამძღვრად იქნა გადაყვანილი, სადაც მონასტრის გაუქმებამდე, 1923 წლის ივნისამდე მსახურობდა. გარდაიცვალა ის 1938 წელს წილკნის ეპისკოპოსის პატივით<sup>20</sup>, დაკრძალულია ქუთაისში, საფინხიის სასაფლაოზე.

არქიმანდრიტ ნესტორის კახეთში გადაყვანის შემდეგ 1912-1916 წლებში მოწამეთას მონასტრის წინამძღვარი იყო არქიმანდრიტი დოსითეოსი (ბერძნიშვილი), დაიბადებული 1850-იანი წლების დასაწყისში. თბილისის სასულიერო სემინარიის დამთავრების შემდეგ დაინიშნა თელავის სასულიერო სასწავლებლის მასწავლებლად, 1878-1881 წლებში მუშაობდა კონტროლის პალატაში. 1881-1885 წლებში იგი უკვე მღვდლად ნაკურთხი საგარეჯოს წმ. იოანეს ნათლისმცემლის ეკლესიის წინამძღვარია. 1885-1889 წლებში მამა დოსითეოსი თბილისის სასულიერო სემინარიაში მსახურობდა, სადაც 1898 წლის 25 სექტემბერს აღკვეცილი იქნა ბერად.

<sup>18</sup> ქ.ც.ს.ა. ფ.21, ს.22474, ფ.27, 28, 29.

<sup>19</sup> ზ.უვანია, საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი და მღვდელ-მოაზარნი 1917 წლიდან, ქუთ., 1994, გვ. 44.

<sup>20</sup> მ.კეხევიძე, ეპისკოპოსი ნესტორი, გაზ. "ქუთაისი", 1992, 14.03, №28, გვ. 3.

1898-1905 წლებში უკვე არქიმანდრიტი დოსითეოსი ქვათახევის ყოვლადწმინდა ღმრთისმშობლის მიძინების მონასტრის წინამძღვარია, 1905-1908 წლებში კი დავით გარეჯის მონასტრისა. 1908-1910 წლებში ის ისევ ქვათახევის მონასტრის, 1910-1911 წლებში კი თბილისის ფერისცვალების მონასტრის წინამძღვარია. 1911 წლის მაისიდან დასავლეთ საქართველოში გადაჰყავთ, სადაც ჯერ შემოქმედის, შემდეგ ნახარებაოს, ხოლო 1912 წლის 1 დეკემბრიდან მოწამეთას მონასტრის წინამძღვარია<sup>21</sup>, სადაც 1916 წლის მარტამდე იმსახურა. მოწამეთას მონასტრიდან გადაყვანილ იქნა დავით-გარეჯის მონასტრის წინამძღვრად, საიდანაც 1918 წელს გავიდა პენსიაზე.

არქიმანდრიტი დოსითეოსი დაჯილდოებული იყო წმ. ანას III და II და წმ. ვლადიმირის IV ხარისხის ორდენებით. გარდაიცვალა იგი 1924 წელს, დასაფლავებულია თბილისში, კუკიის სასაფლაოზე<sup>22</sup>

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, 1916 წლის დეკემბრიდან მოწამეთას მონასტრის წინამძღვრად ისევ არქიმანდრიტი ნესტორი დაბრუნდა. სწორედ ის გახლდათ ეგზარქოსობის დროინდელი ბოლო წინამძღვარი. მიუხედავად ეგზარქოსობის მთელი სიმძიმისა, ბევრი წინამძღვარი მაინც ახერხებდა ქრისტიანული და ეროვნული თვითშეგნებით ეტარებინა წინამძღვრის მაღალი პატივი.

## Resume

### Merab Kezevadze Abbots of the Motsameta Monastery During the Russian Ecclesiastical Rule (1811-1917)

Based on the archival documentation, the article gives a sequence of Abbots of the monastery of St. David and Constantine in Motsameta, one of the significant spiritual centres of the medieval Georgia; besides, their life and activity is also studied.

In the period under discussion, Motsameta monastery was managed by the following Abbots:

- Archimandrite Gerasime (Lortkipanidze) (†1825) – 1785-1825
- Father Superior Porfili (Tsereteli) (1781 - ?) – 1825-1851

<sup>21</sup> ქ.ც.ხ.ა. ფ.21, ს.25709, ფ.7, ს.26128, ფ.3.

<sup>22</sup> არქიმანდრიტ დოსითეოსის შესახებ მასალები მოგვაწოდა ბატონმა ლუარსაბ ტოგონიძემ, რისთვისაც უღრმეს მადლობას მოვასხენებთ.

- Hieromanochus Ioane (Purtskhvanidze) (1769-1861) – 1851-1860
- Father Superior Serapion (Akhvlediani) (1819-1911) – 1861-1865
- Archimandrite Mitropane (Lortkipanidze) (1811-1880) – 1865-1880
- Archimandrite Besarion (Akhvlediani) (1824-1905) – 1880-1905
- Archimandrite Piros (Okropiridze) (1874-1922) – 1905-1907
- Archimandrite Nestor (Kubaneishvili) (1853-1938) – 1910-1912
- Archimandrite Dositeos (Berdznishvili) (1850s-1924) – 1912-1916
- Archimandrite Nestor (Kubaneishvili) – 1916-1919